

ЕМОЦІЙНИЙ РОЗВИТОК УЧНІВ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА: ПЕДАГОГІЧНІ РОЗДУМИ

Формування гармонійної, всебічно розвиненої творчої особистості – одне з найважливіших завдань для викладача образотворчого мистецтва. Тому кожний його урок має бути завершеним цілим і водночас частиною системи уроків, пов'язаних між собою спільною метою. Сучасність вимагає перейти з площини монологічного подання навчального матеріалу у площину конструювання діалогу між учнем і викладачем, використовуючи різноманітні технології (інтегративні, проектні тощо); планувати, поетапно відстежувати й оцінювати результативність особистості учня.

В основу змісту програми образотворчого мистецтва з кожного предмета (рисунок, композиція, живопис, скульптура, графіка) покладено принцип систематичного розвитку в учнів здатності естетичного сприймання подій і явищ навколишнього світу, художніх образів, а також відтворення побаченого у зображувальній діяльності. Кожне завдання повинне ознайомлювати учнів із професійним мистецтвом, сприяти розвитку зорової культури, аналітичного мислення, просторових уявлень, фантазії, сприйманню кольорів, окоміру, розширенню сенсорного досвіду дітей. Викладацьке вміння у формуванні образотворчих навичок здійснюються за принципом від простого до складного, від елементарної вправи до складної композиції. І основою викладання образотворчого мистецтва є оптимальне сполучення різних типів репродуктивної та продуктивної діяльності, а також органічне поєднання навчального і виховного процесів.

За багаторічну практику викладацької діяльності у сфері образотворчого мистецтва помічаємо дивні випадки, коли діти, які мали посередні здібності у мистецьких предметах, через 1–2 роки такі речі відтворювали самостійним мисленням, що цим залишили позаду тих, які вважались кращими. Наприклад: Настя Мельникова, яка до 5 класу ніяких здібностей не виявляла, сиділа тихенько і слухала, виконувала завдання. Нині вона 5-кратний лауреат всеукраїнських конкурсів; Артему Полапі заняття з композиції не завжди вдавались, але з його боку це було весело: сьогодні не вдалося, завтра буде добре! Те, що він не панікував, а працював із натхненням є результат, він є 7-кратним лауреатом міжнародних конкурсів.

Із психолого-педагогічної точки зору дитячий малюнок – це є графічне відображення соціального досвіду на основі візуальних уявлень. Він розвивається за певними етапами (від карлючок, символів, схем до реалістичного зображення). На наш погляд, у перші роки навчання образотворчому мистецтву вирішальне значення належить вихованню зорової культури, вмінню сприймати й аналізувати характерні елементи, форми, об'єднувати їх у цілісний художній образ. Але ефективність занять з образотворчого мистецтва залежить від фахової підготовки викладача, дидактичного та матеріального забезпечення уроку. Обов'язково потрібно враховувати і вікові особливості психічного розвитку дитини, зацікавленість та активне її ставлення до сприймання та процесу творення художніх образів.

Формування образного мислення – одне з найважливіших завдань художньої освіти й естетичного виховання. Розглядаючи його як єдність об'єктивного і суб'єктивного, можна стверджувати, що образне мислення є обов'язковим засобом пізнання світу. Його об'єктивно-суб'єктивний характер особливо яскраво виявляється в образотворчій діяльності початкового навчання образотворчого мистецтва. І художній образ є ніби матеріально закріпленим ставленням до навколишньої дійсності.

У своїй роботі намагаємося навчити учнів правильно сприймати все, що їх оточує, оцінювати естетичну сторону предметів і явищ.

Досвід показує, що образотворча діяльність дитини не може не стати предметом зусиль викладача – того спеціаліста, який бере на себе обов'язок розвивати і вдосконалювати її. Педагог не повинен бути лише спостерігачем дитячої творчості, а разом з учнем творити, а не просто спостерігати і підхвалявати. Необхідно розвивати дитячу творчість, і вже на першому етапі навчання учні легко оволодівають елементарними вміннями працювати олівцем і пензлем, у них розвивається почуття ритму, вміння володіти способами побудови зображення, правилами застосування матеріалів, технічними знаннями й уміннями.

Плануючи навчальну роботу, потрібно пам'ятати про необхідність збагачування вже набутого учнями досвіду: при цьому обов'язково враховувати вікові особливості. Ретельний добір тем сприяє розв'язанню і виховних завдань, а використання у навчальному процесі технічних засобів навчання розширить можливості методу спостереження, сприятиме активізації розумових операцій: аналізу, синтезу, узагальненню, абстракції та конкретизації. Демонструючи окремі фрагменти художнього зображення природного явища чи об'єкта, в яких чітко виділяється якась одна ознака, або низка ознак, об'єднаних в єдину систему, маємо змогу сконцентрувати на них увагу всього класу.

Особливе місце серед технічних засобів посідає поліекран. Він допомагає створити цілісний художній образ, а також зосередити увагу учнів на конкретних деталях. Наприклад, розглядаючи репродукцію осіннього лісу, учні бачать загальний план, але за дуже короткий час їхня увага переключається на деталі пейзажу: кору дерева, його листя. Поєднання дедуктивного та індуктивного методів надає певної гнучкості мисленню учня і, таким чином, допомагає йому розв'язувати складніші завдання в галузі образного мислення і художньої творчості: бачення загального в частковому і часткового в загальному. У результаті у нього розвивається здатність уявляти як цілісний образ, так і його складові.

Наприклад, у 6 класі, учні з інтересом створюють композиції навколо об'єкта і відображують дійсність залежно від уміння виділити у навколишньому світі саму суть речей чи явищ. Таке вміння визначається загальним рівнем розвитку особистості. Іноді учень так захоплотано перебирає свої ідеї, що вони так і лишаються тільки ідеями, і в такому випадку потрібно звернути увагу на емоційний стан учня, спрямувати образне мислення в бік почуттєвий, бо діти малюють те, що залишило в їхній душі глибокі враження.

Наприклад, для стимулювання естетичних почуттів В.О. Сухомлинський проводив уроки образотворчого мистецтва (малювання) саме біля ставків, на луках. І дійшов висновку, що «зображення того, що хвилює, захоплює, вражає, – це своєрідна оцінка навколишнього світу. Коли дитина малює те, що втілює красу, переживання краси, наче проситься в слово, пробуджує образне мислення».

Дитяча творчість відображає дійсність, проте це відображення не буде тотожним, а лише приблизно правильним. Дитяча уява, з одного боку, здатна спрощувати образ, звільняти його від несуттєвого, звичайно, на свій погляд, з іншого – збагачувати його власною уявою. Адже образне мислення базується на уявленнях і образах. Важливою характеристикою його є встановлення зв'язків предметів і їх якостей. І діти, як і дорослі, використовують прийом гіперболізації (перебільшення окремих ознак), що доводиться в зображувальному предметі або явищі, де виділяється те, що на їхній погляд особливо значуще.

Необхідною умовою і засобом активізації творчого самовираження особистості є забезпечення умов переносу графічних навичок і умінь на роботу в різних художніх техніках і матеріалах. Намагаючись втілити зорові уявлення в художній образ у певному матеріалі або техніці, учні зустрічаються з потребою вирішення творчих проблем формотворення, об'єму, композиції. На таких заняттях учні відчують себе творцями у створенні конкретних образів, які відкривають власне ставлення до навколишнього світу і формують відчуття залежності елементів зображення, пов'язаних між собою композиційною логікою – композиційна рівновага, гармонія (узгодженість зображення і простору), симетричність, асиметричність, ритмічність, статичність і динамічність, відповідність колірного вирішення.

Вважаємо, що викладання предметів образотворчого мистецтва (рисунк, живопис, композиція, графіка, ліплення, скульптура) сприяє створенню емоційного розвитку дитини і комплексному впливу різних видів мистецтва на формування цілісного художньо-естетичного світогляду особистості та розвитку її мистецьких компетенцій, збагаченню образно-соціативного мислення, інтуїції, творчої уяви.

Велику роль у навчанні предметів образотворчого мистецтва мають практично-самостійні роботи. Необхідно розробити низку завдань, які сприятимуть конструюванню діалогу між учнями і викладачем. Наприклад, на практично-самостійній роботі зі станкової композиції можна запропонувати писати твір-мініатюру до своєї творчої роботи. Це спонукатиме учня до творчої роботи, бо на письмі він уважніше викладе свої думки, а потім – у фарбах, кольорах, що сприятиме цілеспрямованості при виконанні творчого завдання.

Система особистісних художньо-естетичних цінностей і компетентностей є важливими складовими естетично розвиненої особистості, що полягає в здатності керувати набутими художніми знаннями й уміннями у сфері

образотворчого мистецтва у практичній художньо-творчій діяльності.

Орієнтовні теми практично-самостійних уроків повинні бути спрямовані на формування потреби в учня вивчати предмет, розвивати творчі здібності, розширювати його внутрішній світ, наповнювати особистісним смислом. Тому необхідно концентрувати увагу на вдосконаленні сенсорних умінь і навичок з метою розвитку функціональних можливостей органів чуття, підвищенні їхньої загальної чутливості на основі диференційованого аналізу об'єктів і явищ навколишньої дійсності, а саме розвивати зоровий аналізатор, тактильні та кінестезичні відчуття, вміння розрізняти і визначати форму, фактуру, забарвлення, розташування предметів у реальному просторі й у творах мистецтв. Відчуття єдності форми і колірного вирішення образу залежно від засобів передачі настрою і стану (емоційно) зображеного, його оригінальності і нестереотипності мислення, синтезувати в художній образ реальні предмети і явища на базі зіставлення і пошуків далеких і близьких аналогів.

Уроки практично-самостійної тематики сприяють систематичному і цілеспрямованому формуванню образотворчих навичок роботи в різних техніках і матеріалах. Наші результати практично-самостійних робіт: 2011–2012 рр. – 35 лауреатів різного статусу; 2013 – виставка учнівських робіт у Галереї мистецтв м. Полтави, на якій було представлено понад 40 робіт у великих форматах різної техніки виконання: графіка, олійними фарбами, акварель, гуаш (виставку відвідало понад 200 дітей і дорослих); 2 лауреати (медаль) Всеукраїнського конкурсу і на Міжнародному рівні (Москва) – 1 лауреат, на «Шевченківському» конкурсі – 2, обласному – 2 перші місця: графіка, живопис, олійні фарби.

У розвитку колірно-емоційного сприймання та відображення доцільніше розпочинати гуашшю на кольорових і тонових контрастах із поступовим переходом до локальних кольорів та їхніх тонових градацій. Чергування практично-самостійних робіт із тематичними (програмними) уроками розвиває графічну грамоту в учнів, формує їхню увагу і поглиблює розуміння особливостей образотворчої мови, а загалом і творчих здібностей.

Платон вважав, що красу не можна виміряти чи обчислити, оскільки її сутність визначається не земними матеріальними відносинами, а близькістю предмета до свого ідеального прообразу. Аристотель вважав, що витвір мистецтва може бути осудженим, якщо його зміст логічно неможливий, незрозумілий, шкідливий для моральності, має внутрішні суперечності і розходиться з правилами мистецтва. Він вважав, що ті переживання, яких зазнає людина, коли дивиться трагедійні твори,

очищують її душу. Із самого початку виникнення естетичної теорії в ній досить чітко визначились два напрями: матеріалізм і ідеалізм. Кожен із них виражає погляди певних суспільних класів. Матеріалістичний, прогресивний, ідеалістичний – реакційний (не беремо до уваги нового суспільного класу – буржуазії).

Нині інші підходи до навчання дітей, оскільки інновації у техніці викладання і демократичний стиль самого викладання змінено. Той викладач, який не цурається інноваційних підходів до навчання, має високу результативність. В образотворчому мистецтві, його викладанні, не може домінувати інформативна спрямованість.

Завдання сучасного викладача розуміти специфіку сучасного інформаційного простору. Якщо учні «живуть» у трьох вимірах (мікросвіт, макросвіт, мегасвіт), то для викладача завдання дати учню знання, якими він зможе користуватись тривалий час, розуміння головних пріоритетів сучасного навчання: навчити самостійно здобувати потрібні знання у сфері образотворчого мистецтва.

Один із інноваційних підходів до вивчення образотворчого мистецтва є інтегровані уроки. Інтегративність – якість мислення у XXI ст. Образотворче мистецтво спрямоване на розвиток особистості, що спрямоване на примноження культурних цінностей. Інтегроване викладання спонукає до вміння працювати в команді. Таким може бути інтегрований урок образотворчого та музичного мистецтв з теми «Музичність в образотворчій композиції Михайла Лермонтова».

Інтегративна технологія дає змогу ущільнити навчальний процес, подати цілісні знання предметів або низки суміжних дисциплін, як реалізацію власного пізнання і стимулює колективні форми навчання. Відмінність інтегрованих уроків це встановлення зв'язків знання, які існують за рахунок дидактичного обґрунтування та поняття, явищ, оволодіння музичними, художніми знаннями, або операційне вміння інтегрувати предмет – музика з предметами мистецького циклу. Впровадження інтегративного підходу до навчання образотворчого мистецтва передбачає теоретичне обґрунтування: взаємозалежності структурних компонентів педагогічної системи (цілі – зміст – процес – результат – оцінювання); єдності компонентів змісту освіти образотворчого мистецтва (сприймання – аналіз – інтеграція – практично-самостійна діяльність – творчість).

Мистецька освіта – підсистема освіти, що гармонійно поєднує навчання, виховання і розвиток учнів засобами мистецтва, покликана підготувати їх до життя. Вона є ядром системи художньо-естетичного виховання і розглядається у двох значеннях:

а) широкому (соціальному), як процес духовно-естетичного збагачення особистості шляхом залучення до цінностей мистецтва;

б) вузькому (суто педагогічному), як забезпечення спеціально організованих педагогічних умов формування духовного світу особистості засобами образотворчого мистецтва.

Отже, використовуючи можливості образотворчого мистецтва, викладач повинен розвивати почуття прекрасного, формувати естетичні смаки, вміння розуміти і цінувати твори мистецтва, розвивати в учнів сферу духовних інтересів, навчати власним поглядам розуміння художніх творів.

Література

1. Демченко І. І. Творчий розвиток учнів початкової школи засобами образотворчого мистецтва : монографія / І. І. Демченко, М. О. Пічкур, Т. О. Близнюк. – К. : Оміда, 2009. – 218 с.